

УДК 371.124: 8]+378.147.1: 004 9

Сороко Наталія Володимирівна, молодший науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Академії педагогічних наук України

ДИДАКТИЧНІ ФУНКЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ І КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Анотація

У статті аналізується сучасний стан інформатизації навчального процесу. Висвітлені проблеми, що пов'язані з використанням сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у професійній діяльності вчителя-словесника. Розкриті основні дидактичні функції ІКТ у професійній діяльності вчителя-словесника.

Ключові слова: інформатизація навчального процесу, інформаційні і комунікаційні технології, учитель-словесник, професійна діяльність вчителя-словесника.

Вступ. Активний розвиток інформаційного суспільства протягом останніх двох десятиліть спричинив зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всіх сферах життя, а особливо в науці, освіті, виробництві. Тому скоро не можливо буде уявити сучасний навчальний процес без використання ІКТ.

Застосування ІКТ у навчальному процесі дозволяє реалізувати ідеї індивідуалізації та диференціації навчання [8], що є основними завданнями сучасної системи освіти України [4, 16, 17].

Водночас слід зазначити, що ІКТ можуть супроводжувати не тільки уроки з природничо-математичних дисциплін, а й ефективно використовуватися на уроках з гуманітарних предметів, зокрема з української мови і літератури.

Задачі, що постають перед учителем-словесником під час використання ІКТ, багато в чому відрізняються від цілей і задач інших учителів-предметників. Основна задача вчителя-словесника – це, з одного боку, робота з текстом, з художнім словом, з книгою; з іншого, формування стійких орфографічних і пунктуаційних умінь та навичок учнів, збагачення їх лексичного запасу, навчання володіти нормами літературної сучасної мови тощо.

Мета статті – з'ясувати дидактичні функції інформаційних та комунікаційних технологій у професійній діяльності вчителя-словесника.

Висвітлення проблем, що пов'язані з використанням сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у навчальному процесі школи, розвинуто в роботах вітчизняних та російських дослідників В.Ю. Биков., В.І. Варченко, М.І. Жалдака, Ю.О. Жука, Б.С. Гершунського, М.К. Гольцмена, Н.В. Макарової, Ю.І. Машбиця, Є.С.

Полат та ін.; зарубіжних дослідників Р. Вільямса (*Williams R.*), К. Макліна (*Maclean C.*) та інших.

Під дидактичними властивостями будь-якого засобу навчання, зокрема й ІКТ, розуміють природні, технічні, технологічні якості об'єкта, ті його сторони, аспекти, що можуть використовуватися з дидактичними цілями в навчально-виховному процесі [6, 10].

Під дидактикою слід розуміти галузь педагогічної науки, що розкриває теоретичні основи освіти в їх найбільш загальному вигляді. Дидактика проявляє закономірності, принципи навчання, завдання, зміст освіти, форми і методи викладання і навчання, стимулювання і контролю в навчальному процесі, характерні для всіх навчальних предметів, на всіх вікових етапах навчання [14]. Під дидактичними функціями розуміється зовнішній прояв властивостей засобів навчання, що використовуються в навчально-виховному процесі для розв'язання освітніх, виховних і розвивальних завдань [9, 14].

Дидактичні функції інформаційно-комунікаційних технологій багато в чому визначені їх інтерактивністю, що обумовлюється гіпертекстовими і мультимедійними технологіями.

У роботі [5] визначено загальні дидактичні функції ІКТ, а саме:

1. Створення сприятливих організаційно-методичних умов для навчальної діяльності:

- реалізація принципу наочності;
- управління навчальною інформацією;
- створення стійкого пізнавального мотиву;
- багатопланове здійснення принципу єдності навчання й виховання;
- збільшення можливостей диференціації та індивідуалізації навчання.

2. Покращення психолого-педагогічних умов навчальної діяльності:

- створення зацікавленості;
- забезпечення адекватного емоційного стану учнів.

3. Реалізація змісту освіти в нових інформаційних умовах.

4. Управління навчальною діяльністю учнів і формування в них структури світоглядних, поведінкових і творчих якостей.

Інший підхід розкриває функції ІКТ з позиції організації уроку [2, 19].

Так, навчальна діяльність складається з таких елементів [2]:

- - організація діяльності;
- - вивчення нового матеріалу;
- - закріплення;

- - повторення;
- - контроль;
- - корекція.

Кожен етап має чітко окреслені цілі та результати, тоді як завдання вчителя полягає у доцільному підборі ІКТ, що будуть допомагати у ефективному проведенні цих етапів.

Ми виділяємо такі основні ІКТ для підтримки професійної діяльності вчителя-словесника:

- готові програмні засоби (електронні підручники, енциклопедії, посібники, словники тощо);
- програми MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher, Excel);
- Інтернет-ресурси;
- соціальні сервіси Інтернету;
- програмно-апаратний комплекс «Інтерактивна дошка».

Водночас важливо розрізняти типи програмних засобів (ПЗ) і, відповідно, методики їх використання.

Слід відзначити, що є багато класифікацій програмних засобів.

Так, Б.С. Гершунський пропонує класифікацію за цільовим призначенням [3], а саме, він виділяє: управляючі; діагностуючі; демонстраційні; генеруючі; операційні; контролюючі; моделюючі типи програмних засобів.

До управляючих та діагностуючих належать такі, що орієнтовані на управління процесом навчання. Водночас деякі з них можуть бути використані як в умовах індивідуальної, так і групової роботи.

Демонстраційні ПЗ дають змогу отримувати зображення на екрані монітора, що робить можливим доповнювати навчальний матеріал демонстраціями різної теоретичної інформації. Останнім часом набувають популярності відеопрезентації, що створюються за допомогою MS Power Point або аналогів цього засобу – Open Impress.

Генеруючі ПЗ дозволяють забезпечити кожного учня окремим завданням відповідно до його рівня і здібностей.

Операційні надають можливість самостійно ставити й розв'язувати задачі за допомогою комп'ютера, наприклад, вносити зміни в схеми чи коригувати певні конструкції.

До контролюючих засобів віднесені ті засоби, що здатні не лише проводити опитування, а й дають змогу визначати рівень успішності та сприяти індивідуальному підходу до кожного учня.

У навчальних експериментах використовують моделюючі комп'ютерні

навчальні програми.

Є також класифікація за основною функцією у навчальному процесі: тренувальні, наставницькі, імітаційно-моделюючі, проблемного навчання, ігрові [12].

За допомогою ІКТ, що забезпечує проблемне навчання, здійснюється непряме управління діяльністю учня, за якого ставляться різні навчальні задачі та проблеми, що спрямовані на їх самостійне розв'язання учнем. Наприклад, он-лайн диктанти, де в реченнях потрібно вставити доцільне слово, яке має відповідати певному стилю мовлення.

Наставницькі (*tutorial*) програми орієнтовані переважно на засвоєння нових понять. Вони дозволяють отримувати знання через фіксацію невеликих розділів навчального матеріалу й забезпечення зворотного зв'язку на кожному етапі навчання. Такі програми представлені, наприклад, електронними підручниками.

Для закріплення вмінь та навичок призначені тренувальні (*drill-and-practice*) ПЗ. Вони використовуються лише після засвоєння теоретичного матеріалу.

Ю.І. Машбиць відносить тренувальні та наставницькі програми до першої групи програм, що відрізняються за ступенем управління діяльністю учня [12].

Комп'ютерні навчальні програми, що входять до другої групи, перекладають низку педагогічних функцій на учня. До таких програм відносять імітаційні та ігрові комп'ютерні навчальні програми.

В імітаційно-моделюючих (*simulation*) ПЗ як основний засіб навчання використовується імітація та педагогічне моделювання.

Майже всі комп'ютерні навчальні програми мають ігровий компонент, тому ігрові програми не виділяють як самостійні.

До третьої групи входять програми, що дозволяють використовувати комп'ютер як засіб навчальної діяльності.

До четвертої групи Ю.І. Машбиць відносить програми, що забезпечують навчання, за якого основна роль перекладається на учня.

Серед виділених нами ІКТ особливе значення мають Інтернет-ресурси [5]. Інтернет забезпечує пошук та перегляд у мережі великого обсягу різнобічної, неформалізованої, структурованої інформації у вигляді текстових, графічних, аудіо- та відеофайлів або програм з будь-якої галузі людської діяльності. Водночас учителі-словесники повинні отримати набір знань, умінь та навичок із роботи в глобальних інформаційних мережах, уміти користуватися основними сервісами Інтернету, вести осмислений пошук необхідної інформації та аналізувати її. Використання світового інформаційного середовища надасть принципово нові можливості для пізнавальної та творчої самореалізації вчителя.

Можливості Інтернету реалізуються через інформаційні сервіси. Найпопулярнішими з них є:

1. WWW (World Wide Web) – найбільш динамічний та корисний сервіс Інтернету. WWW – засіб мережевого доступу, гіпермедійна, інтегруюча, глобальна інформаційна система, основою якої є гіпертекстові посилання [1].

2. Електронна пошта – один з найкорисніших сервісів Інтернету, засіб обміну повідомленнями, що об'єднує послуги телефону та традиційної пошти. За допомогою електронної пошти стало можливим отримати чи відсилати повідомлення зі швидкістю, яка набагато випереджає традиційну пошту.

3. Електронні конференції – групи новин, які надають можливість брати участь у дискусіях і здійснювати обмін ідеями.

4. IRC (InternetRelayChat) – можливість спілкування в реальному часі в текстовому режимі.

5. Електронні бібліотеки – зібрання книг, що зберігаються в електронному вигляді [18]. Використання електронних бібліотек робить можливим отримання спеціальних видань, які неможливо придбати чи отримати у традиційній бібліотеці.

6. Web2.0 – соціальний сервіс, що виник у вигляді додатків-прецедентів, створених такими компаніями, як *Google* і *Yahoo!*, поступово формується у чітку концепцію. Очевидно, що в Web 2.0 основними постачальниками контенту будуть блоги, вікі і джерела даних, які вже прийшли на заміну існуючим персональним веб-сайтам і системам контент-менеджменту. Дані, створені за участю користувачів стають своєрідними «*Intel Inside*», основою системи синдикації [7].

Метою роботи в мережі Інтернет найчастіше є пошук необхідної інформації та обмін ідеями між людьми. Саме завдяки мережі Інтернет став можливим вихід навчальних закладів у світовий простір [11, 13].

Освітні ресурси Інтернету можуть ефективно використовуватися вчителем на уроках мови у режимі *on-line* або *off-line*.

Водночас слід відзначити такі Інтернет-джерела:

- **З енциклопедії “Українська мова”** – <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm> – є енциклопедією з гіпертекстовою структурою та може використовуватися наприклад, для підготовки вчителя до уроку з української мови та як довідниковий матеріал на уроці.
- **Нова мова** – <http://www.novamova.com.ua> – має багато цікавої інформації, що може бути використана для навчальних проєктів, рішення проблемних питань щодо стилістичних особливостей української мови.
- **МОВА.КИЇВ.УА** – <http://www.moba.kiev.ua/> – пропонує словник вживання

закінчень родового відмінку.

- **МОВА.інфо** – <http://mova.info/> – лінгвістичний портал пропонує багате дидактичного матеріалу для уроків з української мови, зокрема:
 - комп'ютерні тести, які можуть використовуватися для перевірки знань на уроках української мови в режимі on-line;
 - Електронний підручник української мови (статичний HTML, тести та вправи реалізовано в DHTML), який розробили студенти-філологи в Лабораторії комп'ютерної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кожний підрозділ Електронного підручника структурований у такий спосіб:

- теоретична частина, де коротко викладено теоретичний матеріал із визначеної теми, розтлумачено основні терміни та поняття, орфоепічні та орфографічні правила;
 - практична частина представлена тестами для самоперевірки та вправами. Практичні завдання мають зв'язок із теоретичною частиною певної теми: у разі вибору неправильної відповіді у тестах або помилки у вправі висвітлюється правило або теоретичний пункт, що допоможе виправити зроблену помилку. Вивчення кожного модуля закінчується контрольними тестами, які дозволять оцінити набуті знання. У межах модуля є термінологічний словник тезаурусного типу, де системно подається трактування основних термінів певного мовознавчого підрозділу.
- **Уроки державної мови** – <http://mova.kreschatic.kiev.ua/> – сайт пропонує відповіді на проблемні питання щодо стилістичних особливостей української мови.
 - **Лінгвоцид (мововбивство)** – <http://lingvocyd.narod.ru> – на сайті порушуються серйозні питання щодо збереження та розвитку мов, зокрема української.
 - **Український тезаурус** – http://www.geocities.com/hommah_chorny/ – на сайті пропонується матеріал, що може бути використаний до теми «Синоніми», або на уроках з розвитку зв'язного мовлення.
 - **Словник іншомовних слів** – <http://www.pcdigest.net/ures/book/sis.shtml>.
 - <http://pravopys.vlada.kiev.ua/> – сайт присвячений питанням щодо правопису української мови.
 - Портал **Діти України** – <http://www.children.edu-ua.net/index.php> – пропонує корисні посилання на сайти з питань щодо української мови і літератури. Так

наприклад, http://www.children.edu-ua.net/documents.php?section_id=159 містить тестові завдання з української мови для підготовки вчителя до уроків зокрема до тем «Дієслово», «Стилістика і культура мовлення», «Фонетика».

- **Освітній портал** – <http://osvita.org.ua/ukrtest/docs> - пропонує робочі зошити у форматі PDF/Adobe Acrobat з української мови щодо зовнішнього тестування.

Водночас важливого значення набуває вміння вчителя користуватися програмно-апаратним комплексом «Інтерактивна дошка», а саме сучасним засобом, який має властивості традиційної шкільної дошки, з більшими можливостями графічного коментування екранних зображень, що дозволяє природним чином (за рахунок збільшення потоку інформації, що пропонується) збільшити навчальне навантаження під час викладання предмета в класі, забезпечує ергономічність навчання, сприяє креативному навчанню, побудованому на «аудіовізуальному діалозі». Інтерактивна дошка дозволяє проектувати зображення екрану монітора на проекційну дошку, а також управляти комп'ютером за допомогою спеціальних фломастерів, знаходячись постійно біля дошки, як це було б за допомогою клавіатури або миші. Використовуваний комплект має у своєму складі мультимедійний проектор, інтерактивну дошку від фірми SMART Technologies Inc. та IBM PC сумісний комп'ютер із ОС Windows 2000. Програмне забезпечення для інтерактивної дошки (SMART Board Software) найчастіше включає такі інструменти: записну книжку (SMART Notebook); відеозапис (SMART Recorder); відеоплеєр (SMART Video Player); панель маркерних інструментів (Floating Tools); віртуальну клавіатуру (SMART Keyboard). Усі ці інструменти можуть бути використані як окремо, так і в сукупності залежно від навчальних завдань, що вирішуються на уроці.

Результатом розвитку інформаційних і комунікаційних технологій в останні кілька років стала поява комп'ютерного дистанційного навчання (ДН).

Дистанційне навчання базується на принципах автономії процесу пізнання. Його реалізація має потребу в новому педагогічному підході, заснованому на діалозі «викладач – комп'ютер – учень» [15].

Інформаційне наповнення дистанційного навчання спирається на інформаційні і комунікаційні технології, що сприяє більш інтенсивному навчанню, дозволяє ефективніше долати відстані, усувати бар'єри, зумовлені недостатніми матеріальними можливостями чи фізичними вадами, які можуть перешкодити отриманню повноцінної освіти.

Термін «дистанційна освіта» лише описує спосіб навчання, який дозволяє вийти за рамки навчання в аудиторії/класі. Дистанційне навчання пов'язує викладача, учня, а також джерела, розташовані в різних географічних регіонах, за допомогою спеціальної

технології, яка дозволяє здійснювати взаємодію. Засоби ДН можуть використовуватися вчителем-словесником, як у викладанні свого предмету, так і для самоосвіти.

Висновок. Вдале і правильне поєднання інформаційних технологій і форм проведення уроків з української мови та літератури зробить їх цікавими та найбільш ефективними щодо засвоєння навчального матеріалу учнями, підвищення мотивації їх до навчання тощо.

Для ефективного використання ІКТ у професійній діяльності вчитель-словесник має володіти такими ІКТ:

готовими програмними продуктами (електронними підручниками, енциклопедіями, посібниками, словниками тощо);

програмами MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher, Excel);

Інтернет-ресурсами;

соціальними сервісами Інтернету;

програмно-апаратним комплексом «Інтерактивна дошка».

Дидактичний матеріал, що представляється у комп'ютерному варіанті, розв'язує декілька завдань: підвищує продуктивність праці вчителя й учня на уроці; збільшує обсяг використання наочності на уроці; економить час учителя під час підготовки до уроку.

Важливим водночас є розуміння вчителем-словесником дидактичних функцій зазначених ІКТ відповідно до етапів, форми, мети та завдань уроку.

ІКТ дозволяють урізноманітнити роботу учнів із навчальною інформацією, забезпечують як вивчення теоретичного матеріалу, так і його закріплення і перевірку.

Список використаних джерел

1. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. – Вид. 2. – К.: Видавничий дім «СофтПрес», 2006. – 824 с.
2. Бершадский М.Е., Гузеев В.В. Дидактические и психологические основания образовательной технологии. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2003. – 95 с.
3. Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования: Проблемы и перспективы. – М.: Педагогика, 1987. – 264 с.
4. Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття». Київ, 1994// Законодавчі акти та нормативні документи (на допомогу керівникам закладів та установ освіти). Збірник. — К., 1999. – 401 с.
5. Дорошенко Ю.О., Левшин М.М., Мельник Ю.С., Савченко В.Ю. Дидактичні функції мультимедійних технологій навчання у початковій школі // Тр. другої Всеукраїнської конференції молодих науковців «Інформаційні технології в науці

та освіти». – Черкаси: ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2000. – С. 90–91.

6. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
7. Кадан А. М., Заяц Ю. Э. Современные глобальные сетевые технологии. Программа спецкурса. [Электронный ресурс] http://mf.grsu.by/Kafedry/kaf001/academic_process/104/pr?dwnld=1.
8. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства// Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. Науково-методичний журнал. – 2006. – № 6. – С. 5–9.
9. Компьютерные телекоммуникации в системе школьного образования / Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В. – [Электронный ресурс] <http://scholar.urfu.ac.ru:8002/courses/Manual/index.html.ru>.
10. Кулагин В.П., Найханов В.В., Овезов Б.Б., Роберт И.В., Кольцова Г.В., Юрасов В.Г. Информационные технологии в сфере образования. – М.: Янус-К, 2004. – 248 с.
11. Лапінський В.В., Каріна Етрела-Льопіс Освіта та INTERNET // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 1999. – № 1. – С. 18–22.
12. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения: Наука – реформе школы. – М.: Педагогика, 1988. – 192 с.
13. Міневич І.Ф., Дема С.О. Що являє собою INTERNET // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 1998. – № 3. – С. 26–30.
14. Педагогика и психология высшей школы. Серия «Учебники и учебные пособия высшей школы» / Буланова-Топоркова М.В., Духавнева А.В., Столяренко Л.Д. и др. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 544 с.
15. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Ю. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / Евгения Семеновна Полат (ред.). – М.: Academia, 2001. – 271 с.
16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми "Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці" на 2006-2010 роки»//Офіційний вісник України. – 2005. – № 49. – С. 40.
17. «Про Концепцію Національної програми інформатизації» № 75/98-ВР від 2.02.98 р. // Офіційний вісн. України. – 1998. – № 10. – С. 376.
18. Скляр В. Электронные библиотеки: вход свободный // Компьютеры + Программы. – 1998. – № 11. – С. 76–77.

19. Williams R., Maclean C. Computing in schools. Edinburgh, 1985. 234 p.

**ДИДАКТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ИНФОРМАЦИОННЫХ И
КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА**

Сороко Н. В.

Аннотация

В статье анализируется современное состояние информатизации учебного процесса. Освещены проблемы использования современных информационных и коммуникационных технологий в профессиональной деятельности учителя-словесника. Раскрыты основные дидактические функции ИКТ в профессиональной деятельности учителя-словесника.

Ключевые слова: информатизация учебного процесса, информационные и коммуникационные технологии, учитель-словесник, профессиональная деятельность учителя-словесника.

**DIDACTICS FUNCTIONS OF INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF TEACHER OF
PHILOLOGIST**

Soroko N.

Resume

The modern state of informatization of educational process is analysed in the article. Problems of the using of modern information and communication technologies in professional activity of teacher-philologist are lighted up in. The basic didactics functions of ICT are exposed in professional activity of teacher-philologist.

Keywords: informatization of educational process, information and communication technologies, teacher-philologist, professional activity of teacher-philologist.